

DR. TEREZA GANZA-ARAS
IZVANREDNI PROFESOR

BIBLIOGRAFIJA

ANTE BRALIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 012(497.5):94(01)
Stručni članak
Professional paper

Primljeno: 2002-02-10
Received

Knjiga:

Politika "novog kursa" dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića, Matica hrvatska, Split, 1992.

Znanstveni radovi:

1. Buržoaske i socijalističke teorije o rješenju istočnog pitanja kod Srba i Hrvata, *Historijski pregled*, god 9, br. 1, Zagreb, 1963, str. 40-46.
2. Jovan Skerlić o Anti Starčeviću, *Zadarska revija*, god. 13/1964, br. 4, Zadar, 1964, str. 285-297.
3. Zadar u narodnom preporodu, *Zadarska revija*, god. 13/1964, br. 6, Zadar, 1964, str. 529-549.
4. Pojava politike "novog kursa" u Dalmaciji 1903. godine, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 4, Zadar, 1966, str. 224-256.
5. Neka nova pitanja u vezi s "ordinatio imperii" iz 817. godine, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 6, Zadar, 1969, str. 75-84.
6. Supilov "Novi list" kao glasilo politike novog kursa, *Dubrovnik*, god. 13/1970, br. 4, Dubrovnik, 1970, str. 65-75.
7. Pitanje sjedinjenja nakon uspostave dualizma, *Dalmacija 1870.*, Zadar, 1972, str. 201-228.
8. Frano Supilo u svjetlu najnovijih istraživanja, *Historijski zbornik*, sv. 25-26/1972-1973, Zagreb, 1974, str. 387-406.

9. Dalmacija u austro-ugarskog vanjskoj i unutrašnjoj politici početkom 20. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zadru*, sv. 27-28, Zadar, 1981, str. 309-342.
10. Prilog upoznavanju društva splitskog kraja u doba pohrvaćivanja splitske općine, *Hrvatski narodni preporod u Splitu*, Split, 1984, str. 175-196.
11. Il Rapporto della politica Croazia in Dalmazia in confronti degli Italiani nel periodo della grave crisi che investì il dualismo austro-ungarico agli inizi del XX secolo, *Atti del Centro di Ricerche di Rovigno*, sv. 25/1984-1985, Trieste, 1985, str. 173-196.
12. Pokušaji kapitalističke preobrazbe sela i zadružni pokret u austrijskoj Dalmaciji od razdoblja liberalizma do 1918. godine, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 18, Zagreb, 1986, str. 133-178.
13. Život na Rabu na prijelazu 19. u 20. stoljeće (presjek kroz društvo otoka Raba u vrijeme austrijske vladavine), *Rapski zbornik*, Zagreb, 1987, str. 439-457.
14. Ilirstvo Nikole Tommasea, *Dalmacija u narodnom preporodu 1835-1848*, Zadar, 1987, str. 431-451.
15. Konture razvoja austrijskog kotara Benkovac u zadnjim desetljećima Monarhije, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zadru*, sv. 31, Zadar, 1989, str. 45-70.
16. Franjevci Dalmatinske Zagore između desnih i lijevih ideologija i djelovanja na prijelazu 19. u 20. stoljeće, *Jubilej Franjevačke provincije presvetog Otkupitelja (1735 - 1985)*, II. dio, Split, 1986, str. 13-40.
17. Zadužbina u licej sv. Dimitrija u Zadru, *Historijski zbornik*, sv. 43/1990, Zagreb, 1991, str. 197-208.
18. Mihovil Pavlinović u sukobu između klerikalizma i liberalizma, *Mihovil Pavlinović u politici i književnosti*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Podgori od 4.-6. 11. u povodu stogodišnjice smrti M. Pavlinovića, Zagreb, Globus: Zavod za hrvatsku povijest FF u Zagrebu: SIZ kulture općine Makarska, Makarska, 1990, str. 89-116.
19. Kvaternikova državopravna misao u Saboru 1861, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 30(17), Zadar, 1991, str. 209-222.
20. Težnja Hrvata oko uspostave svoje države u novije doba, *Zadarska revija*, god. 40/1991, br. 2-3, Zadar, 1991, str. 9-21.
21. Udio Ante Trumbića u stvaranju politike "novog kursa" u Dalmaciji, *Život i djelo Ante Trumbića*, Zagreb, HAZU 1991, str. 29-48, (Znanstveni skupovi Razreda za društvene znanosti, knj. 2).
22. Ideja regionalizma u "Iskricama" i "Poslanicama" Nikole Tommasea, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 31(18), Zadar, 1993, str. 223-248.

23. Sudjelovanje hrvatskih umjetnika na Svjetskoj izložbi u Rimu 1911. u svjetlu Supilove politike, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 33(20), Zadar, 1994, str. 153-168.
24. Liberalizam u Hrvata, *Politička misao*, 31/1994, br. 3, Zagreb, 1994, str. 3-19.
25. Zašto Matica dalmatinska a ne Matica hrvatska u Dalmaciji?, *Zadarska smotra*, god. 43/1994, br. 5-6, Zadar, 1994, str. 13-22.
26. Masarykuv postoj k chorvatske a jihoslovanske otazce od konce 19. stolet do roku 1918, *Prvi svetovna valka moderne demokracie a T. G. Masaryk*, Praha, 1995, str. 179-189.
27. Stav T. G. Masaryka prema hrvatskom i jugoslavenskom pitanju od kraja 19. stoljeća do 1918. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 34(21), Zadar, 1995, str. 199-219.
28. Luka Botić đakovački zastupnik u Hrvatskom saboru 1861. u kontekstu položaja hrvatskog naroda u Monarhiji tada, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio povijesnih znanosti*, sv. 34(21), Zadar, 1995, str. 741-769.
29. Zadarska rezolucija (1905) u povodu 90. godišnjice, *Zadarska smotra*, god. 46/1997, br. 1-3, Zadar, 1997, str. 35-59.
30. Felicinovićeva razmišljanja o radničkom i socijalnom pitanju, *Život i djelo don Jose pl. Felicinovića, Zbornik radova sa znanstveno stručnog skupa*, Pag - Zadar, 2002, str. 147-15.

Stručni radovi:

1. Zbornik "Hiljadu devesto četrdeset i prva", *Zadarska revija*, god. 11/1962, br. 5, Zadar, 1962, str. 424-427.
2. Bibliografija radova dra Ivana Grgića, *Zadarska revija*, god. 11/1962, br. 6, Zadar, 1962, str. 524-525.
3. Vaso Bogdanov, Hrvatski narodni pokret 1903-1904, Institut JAZU, Zagreb, 1962, *Zadarska revija*, god. 12/1963, br. 3, Zadar, 1963, str. 256-260.
4. Uz dvadesetogodišnjicu pogibije Ive Lole Ribara, *Braničevo*, god. 20/1963, br. 6, Požarevac, 1963, str. 70-75.
5. Prvi svezak historijskog odjela "Radova" Filozofskog fakulteta u Zadru, *Riječka revija*, god. 13/1964, br. 1-2, Rijeka, 1964, str. 114-115.
6. Pomorski zbornik I, Društvo za unapređenje i proučavanje pomorstva, Zadar, 1962, *Zadarska revija*, god. 13/1964, br. 3, Zadar, 1964, str. 246-248.
7. Deseti tom "Radova" Instituta za historijske nauke JAZU u Zadru, *Zadarska revija*, god. 13/1964, br. 3, Zadar, 1964, str. 246-248.
8. Jakša Ravlić, Matica hrvatska 1842-1862, Zagreb, 1962, *Dubrovnik*, god. 7/1964, br. 1, Dubrovnik, 1964, str. 58-62.
9. "Zbornik" Historijskog instituta JAZU u Zagrebu, vol. 5, Zagreb, 1964, *Zadarska revija*, god. 14/1965, br. 1, Zadar, 1965, str. 80-84.

Stoga, ne toliko radi povijesnog znanja o samoj Dalmaciji, nego više radi poticaja da se danas obrati najveća moguća pozornost vrijednosti Dalmacije radi prosperita Hrvatske, njezinoj mediteranskoj privredi, marikulturi, ribarstvu, ekoprehrambenoj industriji, prometnim putovima, lukama, brodarstvu, kulturnim potencijalima, znanstveno-istraživačkim mogućnostima, športskim talentima... Danas je trend upravo obrnut: svi putovi kapitala, ljudi, upravljačkih odluka, vode u metropolu, a Dalmacija osiromašuje, postaje populacijski slabija, privredno nemoćnija, kulturno zapuštenija. Na nju se svi sjete kada sunce jarko zablista i ljetne vrućine zavladaaju. Pritisnuta centralizacijom i metropolizacijom svega što je u Hrvatskoj vrijedno, Dalmacija ne može pružiti ni sebi, a kamoli Hrvatskoj svoje mnogostruke vrijednosti kojima je po svojoj prirodi obdarena. Gledati na nju samo sa strateškog aspekta, uz dodatak turističke korisnosti kako su to u moderno vrijeme građansko-kapitalističke civilizacije činile državne administracije Beča, Pešte, Beograda, bilo bi pogubno i za ovu današnju u Zagrebu.

Dalmacija je početkom 20. stoljeća gospodarski i demografski bila u sličnoj situaciji u kojoj je danas, početkom 21. stoljeća. Ni onda, kao ni danas, ona s tim ne miri. Glavne političke snage Dalmacije u osvitu 20. st. predstavljala je grupa liberalnih pravaša, čiji je koncept djelovanja i cilj političke borbe bio utemeljen na sjedinjenju hrvatskih povijesnih i etničkih pokrajina u jedinstvenu državnu cjelinu u kojoj će i svima ostalima po načelu korisnosti i domovinske lojalnosti biti zajamčena ne samo građanska nego i nacionalna (manjinska) prava, a koja će po jednakom načelu korisnosti biti otvorena i sprenuna na suradnju sa susjednim državama oko rješavanja onih pitanja koja se ukažu kao zajednički korisna. Tu su politiku nazvali politikom "novog kursa". Novost je bila u otvaranju prema svim političkim grupacijama, liberalizaciji međustranačkih i međunarodnih odnosa Hrvata unutar sebe i prema drugima, zaštiti hrvatskih interesa kroz suradnju i partnerstvo s drugima, odustajanje od eskuzivizma, zatvorenosti, čekanja povoljnog momenta koji će se ukazati bez sudjelovanja hrvatskih političkih aktera, unošenje elemenata hrabrog pa i hazarderskog miješanja u postojeća ili nadolazeća zbivanja s aktivnim naporom da ih se iskoristi za hrvatsku stvar, neprestanog poticanja europskog i američkog javnog mnijenja i diplomatskih kao i državnih struktura na postojanje i potrebu pravednog rješenja hrvatskog pitanja.

Jedva da se ikada u povijesti hrvatskog naroda dogodila tako politički zrela, ljudski požrtvovana i diplomatski dorasla grupacija hrvatskih političara liberalnog, europskog i nacionalno-hrvatskog konceptualnog spoja kao što je bila ta grupa dalmatinskih liberalnih pravaša širokih vidika i velikih globalnih poteza, čije su naponi u konačnici ostvareni naprije kroz stvoreno jedinstvo hrvatskog naroda (u Kraljevini Jugoslaviji), pa kroz priznanje državno-pravne posebnosti Hrvatske (kroz federativno uređenje komunističke Jugoslavije) i konačno državno osamostaljenje Hrvatske (pod vodstvom Franje Tuđmana). No pravi cilj dalmatinskih liberalnih pravaša i njihove politike "novog kursa" bio je osigurati prosperitet građana Hrvatske, zaustaviti iseljavanje, zaustaviti civilizacijsko zaostajanje za Europom, omogućiti razvoj privrede pravilno koristeći moderne oblike privredivanja i pravilnu državnu intervenciju, uspostaviti prometni spoj između hrvatskih područja i dalje preko centara Monarhije s Europom, izići na svjetsko tržište s dalmatinskim i uopće hrvatskim proizvodima, makar u prvo vrijeme to bilo uže austrijsko i

mađarsko tržište, ubrzati obrazovni i kulturni napredak između ostalog i zahtjevom za priznavanje diplome zagrebačkog sveučilišta i u Dalmaciji, uzdizanjem manjih dalmatinskih gradića privrednim jačanjem sela u njihovu zaleđu kroz zadružno udruživanje, osnivanjem Zadružnog saveza i utemeljenjem banaka i seoskih blagajni za potrebe agrara itd.

Kako je bilo moguće da poveću grupu političkih entuzijasta najmodernije profilacije na čitavom hrvatskom prostoru iznjedri tada baš Dalmacija i da vodeće osobe te političke snage Frano Supilo i Ante Trumbić postanu za daljnju hrvatsku sudbinu odlučujući čimbenici, to pitanje svakako zaslužuje da se istraži i radi hrvatske neposredne prošlosti kao i još više radi hrvatske budućnosti, koju će zasigurno određivati odnos centralne vlasti prema Dalmaciji.

(Tekst *Proslova* opremio: ANTE BRALIĆ)*

---

* Tekst *Proslova* poslat mi je 4. prosinca 2000. godine telefaksom iz Zagreba, te predstavlja zadnji tekst o promišljanju povijesti koje je pokojna dr. Tereza Ganza-Aras napisala.

Ovom prilikom želim naglasiti vječitu zahvalnost pokojnoj "Šefici", na njezinoj vjeri u mene.